

Els amfibis de Gallecs: una situació difícil

Daniel Aranda i Salvachua

Naturalista i educador ambiental

DRAG (Defensa de Rèptils i Amfibis de Gallecs)

El recentment finalitzat any 2008, declarat Any de la Granota, ha acollit la celebració d'actes arreu del món per tal de divulgar i donar a conèixer la greu problemàtica dels amfibis a nivell planetari. Malgrat que no és un problema nou –ja fa molts anys que es coneix– la situació ha esdevingut tan extrema, que es calcula que en els propers decennis poden arribar a desaparèixer prop del 50% de les més de 5.500 espècies d'amfibis existents. La contaminació, la pèrdua d'hàbitats i el canvi climàtic són els principals factors que duen en aquesta extinció en massa d'aquest grup tan antic d'éssers vius.

Va ser fa més de 400 milions d'anys, durant el període Devonià, que els amfibis van començar a colonitzar els ambients terrestres a partir d'un grup de peixos d'aigües dolces, convertint-se en els primers vertebrats terrestres. D'aleshores ençà, han suportat molts i profunds canvis en la fesomia i característiques de la Terra al llarg de la seva història evolutiva, resistint a una dotzena d'extincions massives a nivell planetari. A diferència però, de la possible (i més que probable) extinció actual que ha donat peu a la declaració de l'Any de la Granota, aquestes extincions eren conseqüència de canvis planetaris que trigaven segles i mil·lennis a esdevenir, que tant provocaven la desaparició de moltes línies evolutives (a tall d'exemple els trilòbits o els coneguts dinosaures) com donaven peu a l'adaptació i aparició de moltes altres.

Malgrat que la gran majoria de les prop de 5.500 espècies es troben en regions de climes tropicals –a causa dels requeriments fisiològics del grup–, arreu dels Països Catalans habiten prop d'una vintena d'espècies d'amfibis entre anurs (granotes i gripaus) i urodels (salamandres i tritons), que són en gran mesura totalment desconeguts per la majoria de la gent, com ho demostra l'escassetat de noms populars específics com *tòtil*, *ofegabous* o *reineta*, ja que la major part són amb adjectius als noms de granota i de gripau, com la *granota pintada* o el *gripau corredor*.

Els amfibis, estretament vinculats amb els rèptils tant cultural com científicament –la ciència que els estudia plegats s’anomena *herpetologia*–, a casa nostra, a diferència d’altres cultures, ha esdevingut un grup força desconegut i fins i tot envoltat de mites i supersticions en la seva major part negatives, com per exemple la suposada ceguera o calvície com a resultat d’una escopinada verinosa d’un gripau, la seva relació amb pocions de bruixes o dites populars desafortunades com la que diu “*Déu va fer la granota i el Dimoni el gripau*”, que no ha ajudat gens en la seva preservació.

Deixant de banda qüestions molt subjectives pel que fa a l’estètica particular d’aquest conjunt d’animals, el cert és que aquests factors culturals han contribuït decisivament en una manca de conscienciació i estima vers aquests, a diferència dels ocells o dels grans mamífers, que ha conduït a una omissió i manca de respecte vers les necessitats vitals d’aquest grup de fauna, en qüestions com la gestió de les aigües, la planificació territorial, els usos agrícoles o la legislació sobre fauna protegida, fins a dates molt properes. Si fins i tot en Vicenç Plantada va elaborar alguna història divulgativa sobre les virtuts d’amfibis i rèptils per l’agricultor, en una societat encara fortament marcada per un caràcter rural, com era el Vallès a principis del segle XX, què podem esperar de la nostra, marcadament urbanita?

Per aconseguir revertir en part la situació de fort declivi dels amfibis cal implementar mesures urgents a diferents nivells, contemplant aquest grup de fauna amb la mateixa, o més, prioritat que reben determinades espècies molt mediatitzades i populars (àligues, cigonyes, linx, óssos, llúdrigues...), però que en treballar sobre uns dels primers estrats de la cadena alimentària, les millores que s’aconsegueixin sobre aquest grup revertiran molt positivament sobre tota la resta.

Tots coneixem com si convisquessin amb nosaltres, les vides completes de lleons, nyus, cocodrils, taurons, foques i óssos polars, retransmeses fins a la societat a documentals del C33 o de *La2*. Les classes de preescolar de molts centres educatius encara duen noms tan *nostres* com la dels tigres, els cangurs o els dofins, o quan preguntes a qualsevol infant de primària o secundària sobre els rèptils, citen a cocodrils, pitons o cobres. Així doncs, veient aquest panorama, una de les mesures urgents a implementar és la del coneixement, la divulgació, l’educació. Si no coneixem el que tenim més a la vora, com volem plantejar que ho respectin i protegeixin? És difícil. Per tant, la divulgació és un dels eixos prioritaris per tal d’encetar la reversió de la situació, i cal posar-s’hi de manera seriosa i ferma, que ja fem tard.

El nostre país ja va ser pioner a nivell estatal, ara fa 30 anys, amb la creació de la Societat Catalana d’Herpetologia, la qual va celebrar les seves XI Jornades Herpetològiques Catalanes a Parets l’any 2007, on una de les seves principals motivacions és la divulgació del món dels amfibis i els rèptils de casa

nostra, així com treballar per a la seva preservació. Des de llavors, altres entitats s'han creat amb finalitats semblants, com el CRARC a Masquefa, el CRT de l'Albera, la Fundació Emys a La Selva, o Spiranthes a Castellbisbal. Malgrat aquests esforços arreu del territori, l'abast dels seus diferents treballs ha transcendit sobretot a nivell local, que no pas a l'opinió pública en general, amb la notable excepció de les tortugues terrestres autòctones. És doncs en aquest context, que un grup de persones preocupades per la situació dels amfibis i els rèptils a nivell local, decidim crear el DRAG Defensa de Rèptils i Amfibis de Gallecs l'any 2006 (<http://dragnatura.org>), amb el principal objectiu d'educar a tots els nivells de la ciutadania sobre la rellevància dels rèptils i els amfibis de la nostra fauna. Des de la nostra creació hem realitzat diferents xerrades, exposicions, excursions i tallers dirigits tant a escolars com a adults, per tal que

Fig. 1. Relació de l'estat actual de les basses a Gallecs

- θ – Basses en funcionament amb reproducció d'amfibis
- ψ – Basses en funcionament sense reproducció d'amfibis
- o – Basses desaparegudes o abandonades

comencin a familiaritzar-se amb aquests animals, que perdin tabús i supersticions, i comencin a respectar-los. Paral·lelament treballem en col·laboració amb l'Escola de la Natura de Parets, gestionant i assessorant les instal·lacions destinades a l'estada d'aquesta fauna i amb el Consorci de l'Espai Natural de Gallecs en la restauració de diferents hàbitats per amfibis i rèptils, com són les basses i zones humides.

Un altre factor que ens va empènyer a crear el DRAG va ser la constatació, després d'anys d'observacions particulars, d'una progressiva davallada i en determinants cassos accelerada desaparició de les diferents espècies d'amfibis i rèptils de Gallecs (*Fig. 1*). Aquesta davallada no era únicament atribuïble als factors globals de la contaminació i del canvi climàtic, ja que l'espai de Gallecs havia patit pocs canvis, sobretot després de l'expropiació a inicis de la dècada dels 70, si més no a simple vista. Gratant una mica, però, es pot observar que malgrat que l'aparença de l'espai de Gallecs s'ha mantingut igual, és precisament des de l'expropiació que ha patit els canvis més determinants sobre la fauna herpetològica. Aquests factors han estat bàsicament l'abandonament i pèrdua de diferents punts d'aigua, imprescindibles per a la reproducció dels amfibis, i un canvi en la producció agrícola, ja que l'espai va esdevenir durant molts anys pràcticament un monocultiu cerealista, minvant molt la diversitat de fauna associada.

Centrant-nos tan sols en el principal factor limitant, els punts d'aigua, l'espai de Gallecs ha perdut la gran majoria en els darrers 20 anys (*Fig. 2*). L'evolució de les terres cap a un quasi monocultiu cerealístic, per la precarietat de les llicències renovables d'ús agrícola de durada semestral, va comportar la pèrdua de terres dedicades al regadiu, i en conseqüència, l'abandonament de les infraestructures hidràuliques lligades al reg, com els molins, mines, sèquies, pous i basses. Aquesta pèrdua de punts d'aigua, en un espai fortament antropitzat on, les masses d'aigua naturals queden restringides als torrents Caganell i Merdans, de cabal molt irregular i escàs, ha provocat la pràctica desaparició de la gran majoria d'amfibis; resten únicament amb bones poblacions les espècies d'hàbits reproductius més oportunistes, que utilitzen bassals de pluja o petits safarejos per a la posta, com el tòtil o el gripau corredor, i han minvat de forma alarmant aquelles espècies amb necessitats de punts d'aigua més estables, com la granota verda, la reineta o la salamandra.

Tenint en consideració que aquestes espècies en condicions naturals presenten una longevitat mitjana inferior als 8 anys pel que respecta als anurs, i d'entre 14 i 20 anys els urodels, ens trobem que les poblacions amb escassetat d'individus es troben al límit de la seva supervivència a l'espai de Gallecs com a tals poblacions, i que esperar més temps podria dur a l'extinció d'aquestes poblacions i caldria doncs plantejar mesures de reintroducció que, ara per ara, encara som a temps d'evitar.

De les basses que encara resten funcionals pel reg, només dues permeten la reproducció estable d'amfibis. La resta, o bé presenta algun individu aïllat de forma permanent, o bé es troben alterades d'alguna forma que impossibilita o dificulta en gran mesura la presència i reproducció dels amfibis, com per exemple la presència de peixos, sobretot carpes, tortugues exòtiques, aïllament asfàltic o metàl·lic de les parets, utilització de productes tòxics, o bé parets verticals inaccessibles per aquests animals, per citar alguns motius. Així doncs, les mesures correctores sobre aquestes basses per tal d'afavorir la presència i reproducció d'espècies d'amfibis són en la majoria dels casos mesures molt simples i de ràpida aplicació, com l'eliminació de la fauna exòtica (peixos i tortugues), situar rampes d'accés per a la fauna, o la prohibició (recordem que ens trobem en un espai d'interès natural) d'utilització de productes nocius per la fauna. Alhora, en col·laboració amb entitats conservacionistes com el DRAG, l'administració hauria d'encetar la recuperació i rehabilitació de totes les basses en desús –en alguna de les quals ja hem iniciat els treballs– per tal de crear una xarxa arreu del territori de Gallecs que permeti la presència estable i a llarg termini de les diferents espècies citades a l'espai, alhora que aquestes mateixes basses poden ser utilitzades novament per a usos de reg, tal com es feia antigament.

Diversos treballs encara en curs semblen apuntar cap al fet que la perdurabilitat de les poblacions d'amfibis a llarg termini, és a dir, la seva viabilitat biològica i genètica no depèn tant de grans masses d'aigua allunyades entre si, com de petits punts d'aigua disposats a mode de xarxa sobre el territori, permetent l'intercanvi genètic entre poblacions i la diversificació de refugis en cas de pèrdua d'algun d'aquests punts. Així doncs, si aconseguim de recuperar la gran majoria de la infraestructura hidràulica, que d'altra banda posseeix també un gran valor cultural i històric, en un lapse curt de temps, l'espai de Gallecs es pot convertir en un referent pel que fa a la preservació d'aquests animals i esdevenir un indret amb un fort potencial educatiu a nivell comarcal i nacional, que contribueixi a la divulgació, conscienciació i preservació dels amfibis i de tota la fauna associada als punts d'aigua.

Fig. 2. Relació d'espècies d'amfibis presents a Gallecs

<u>Anurs</u>		<u>Urodels</u>
Granota verda (1)	<i>Pelophylax perezi</i>	Salamandra (7) <i>Salamandra salamandra</i>
Reineta (2)	<i>Hyla meridionalis</i>	Tritó verd (8) <i>Triturus marmoratus</i>
Gripau corredor (3)	<i>Epidalea calamita</i>	
Gripau comú (4)	<i>Bufo bufo</i>	
Gripauet (5)	<i>Pelodytes punctatus</i>	
Tòtil (6)	<i>Alytes obstetricans</i>	

Granota verda. Fotografia: Daniel Aranda

Reineta. Fotografia: Daniel Moreno

Gripau corredor. Fotografia: Daniel Aranda

Gripau comú. Fotografia: Daniel Fernández

Grippauet. Fotografia: Daniel Moreno

Tòtil. Fotografia: Daniel Fernández

Salamandra. Fotografia: Daniel Fernàndez

Tritó verd. Fotografia: Daniel Fernàndez

